
WSTĘP

W 2009 roku grupa słyszących i głuchych¹ tłumaczy² polskiego języka migowego (PJM), studentów oraz wykładowców studiów podyplomowych „Polski Język Migowy”, prowadzonych na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, założyła pierwszą w Polsce organizację zawodową tłumaczy PJM – Stowarzyszenie Tłumaczy Polskiego Języka Migowego, w skrócie STPJM. Grupa ta działała w przekonaniu, że organizacja zawodowa stanowi odpowiedź na potrzeby zarówno tłumaczy PJM, jak i ich głuchych oraz słyszących odbiorców. Ci pierwsi potrzebowali wiedzy i umiejętności, które pozwoliłyby im wykonywać swoją pracę w pełni profesjonalnie, ci drudzy – usług tłumaczeniowych wysokiej jakości.

Fundamentalne znaczenie przy powołaniu do życia STPJM miały trzy założenia:

1. polski język migowy to język naturalny, równy językom fonicznym;
2. Głusi posługujący się PJM nie są osobami niepełnosprawnymi, lecz mniejszością językowo-kulturową;

¹ W literaturze na temat języków migowych i ich użytkowników, tak zagranicznej (Mindess 1999; Roy i Napier 2015; Cokely 2005), jak i krajowej (Kalata-Zawłocka 2017; Sak 2014), funkcjonuje rozróżnienie na osoby głuche oraz Głuche (ang. *deaf* oraz *Deaf*). Zgodnie z tą konwencją mała litera *g* w wyrazie *głuchy* odnosi się do osoby niesłyszącej z perspektywy medycznej – do jej statusu audiologicznego – jako do osoby, która ma określony ubytek słuchu. Wielka litera *G* oznacza, że osoba, która nie słyszy, identyfikuje się językowo i kulturowo ze społecznością Głuchych oraz że jej preferowanym sposobem komunikacji jest język migowy. W niniejszym tomie konwencja ta zostaje zachowana, jednak zgodnie z zasadami polskiej ortografii. W niektórych przypadkach pojawia się również zapis *g/Głuchy* oznaczający, że Autor/Autorzy tekstu odnosi/odnoszą się jednocześnie do głuchoty audiologicznej (*g*) i kulturowej (*G*).

² W całym tomie rzeczowniki męskie odnoszą się do wszystkich osób, niezależnie od płci.

3. jako przedstawiciele mniejszości językowo-kulturowej Głusi nie potrzebują do kontaktów ze słyszącą większością asystentów osób niepełnosprawnych, opiekunów i pomocników, lecz tak jak przedstawiciele innych mniejszości językowych – wykwalifikowanych tłumaczy.

Zgodnie z przyjętym przez STPJM rozumieniem natury społeczności i języka Głuchych tłumacz PJM odgrywa w komunikacji osób słyszących z Głuchymi rolę pośrednika językowo-kulturowego, pomostu łączącego dwa języki i dwie kultury. Choć dziś może trudno w to uwierzyć, 10 lat temu było to podejście dość rewolucyjne, przeciwne powszechnemu wówczas modelowi tłumacza-pomocnika.

Poza wspieraniem językowej i kulturowej emancypacji Głuchych STPJM postawiło sobie kilka głównych celów. Priorytetem było kształcenie tłumaczy. W ciągu 10 lat funkcjonowania stowarzyszenie zorganizowało dziesiątki szkoleń z zakresu PJM i przekładu, prowadzonych przez trenerów krajowych i z zagranicy. Drugim kluczowym aspektem działalności STPJM było wypracowanie standardów etycznych i zawodowych dla tłumaczy PJM. Stowarzyszenie upowszechniło też nieznaną wcześniej w Polsce zasadę pracy w tzw. teamie (w parze lub większej grupie), a w dalszej kolejności – koncepcję tłumaczenia w wykonaniu głuchych tłumaczy. Trzecim obszarem działań STPJM było zwiększanie świadomości społecznej dotyczącej przekładu PJM. Służyły temu na przykład kampanie informacyjne, uroczyste obchody Dnia Tłumacza, otwarte spotkania z przedstawicielami STPJM, gościnne wykłady w Instytucie Lingwistyki Stosowanej i na różnego rodzaju konferencjach.

Realizując misję profesjonalizowania zawodu tłumacza języka migowego, STPJM zawsze dbało o współpracę z instytucjami i organizacjami kształcącymi i zrzeszającymi tłumaczy języków fonicznych: Instytutem Lingwistyki Stosowanej oraz Polskim Towarzystwem Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS. Już w pierwszym roku swojego istnienia STPJM zostało członkiem Europejskiego Forum Tłumaczy Języka Migowego (efsl), reprezentując środowisko tłumaczy PJM na arenie międzynarodowej. W 2017 roku uzyskało status członka jednego z komitetów technicznych Polskiego Komitetu Normalizacyjnego.

Oprócz wymiany wiedzy i dobrych praktyk z instytucjami i organizacjami działającymi w obszarze przekładu STPJM nawiązało współpracę z wieloma organizacjami zajmującymi się PJM, kulturą Głuchych i działalnością na rzecz ich społeczności. Wspierało je w realizowanych przedsięwzięciach, zapewniało obsługę tłumaczeniową organizowanych wydarzeń, służyło radą.

Stowarzyszenie wielokrotnie reprezentowało środowisko tłumaczy w kontaktach z instytucjami publicznymi i państwowymi tak w Polsce, jak i za granicą. Dbało o interesy samych tłumaczy PJM, a także ich głuchych i słyszących odbiorców, angażując się w różnego rodzaju prace legislacyjne, walkę o dostępność informacji, kampanie społeczne.

STPJM stało się wreszcie platformą komunikacji dla tłumaczy PJM z całej Polski, zaczątkiem cennych zawodowych i prywatnych relacji, dzięki którym tłumacze nawiązywali współpracę w obrębie swojej grupy zawodowej i mogli zyskać wsparcie, jakiego wcześniej nie doświadczyli.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że istnienie i działania STPJM bardzo zmieniły krajobraz tłumaczeniowy w Polsce. Zwróciły uwagę na przekład języka migowego jako obszar usług i edukacji, a także dziedzinę naukową. Doprowadziły do zmiany myślenia o samym tłumaczeniu wśród praktyków zawodu, ich klientów i odbiorców. Zainicjowały proces profesjonalizowania się zawodu tłumacza języka migowego w dążeniu do zrównania przekładu PJM z tłumaczeniem języków fonicznych.

Jubileuszowa konferencja STPJM „Tłumacz języka migowego – kim był? Kim jest? Kim będzie?“, która odbyła się w dniach 19–20 października 2019 roku w Instytucie Lingwistyki Stosowanej w Warszawie, miała na celu uczczenie 10 lat pracy Stowarzyszenia na rzecz środowisk tłumaczy polskiego języka migowego oraz osób głuchych. Jednocześnie umożliwiła odniesienie się do zaistniałych w ciągu ostatniej dekady zmian, podsumowanie zebranych doświadczeń, zastanowienie się nad kolejnymi wyzwaniem. W wydarzeniu uczestniczyli tłumacze PJM, głusi będący odbiorcami ich usług, przedstawiciele innych organizacji zajmujących się przekładem, nauczyciele i badacze przekładu, adepci sztuki tłumaczenia – łącznie około 100 osób.

Na konferencji podejmowano kilka istotnych kwestii: potrzeby docenienia roli głuchych tłumaczy, współpracy z tłumaczami języków fonicznych, rozwoju zawodowego tłumaczy, profesjonalizowania się zawodu tłumacza języka migowego, edukacji osób zajmujących się przekładem i wychodzenia naprzeciw coraz to wyższym wymaganiom i oczekiwaniom odbiorców usług tłumaczeniowych.

Niniejszy tom stanowi zbiór wybranych artykułów przedstawionych na konferencji. Każdy tekst prezentuje wycinek tłumaczeniowej rzeczywistości ostatnich 10 lat z perspektywy zmian, które w tym okresie nastąpiły, bądź też zaobserwowanego przez Autora konkretnego problemu związanego z przekładem; z perspektywy tłumacza, nauczyciela języka i przekładu, badacza, działacza; osoby słyszącej i głuchej.

Tom otwiera przekrojowy artykuł Mai de Wit zatytułowany *Tłumaczenie języka migowego w Europie – spojrzenie wstecz na rozwój profesji*, w którym Autorka omawia rozwój tłumaczenia języków migowych jako zawodu z perspektywy europejskiej. Już na początku wskazuje na efsli jako siłę napędową zmian i postępu w tym obszarze (o pozytywnym wpływie działań tej organizacji na rzecz środowisk tłumaczy w całej Europie może zaświadczyć STPJM, będące członkiem efsli od 2009 roku – przyp. red.). Powołując się na dane pochodzące z paneuropejskiej ankiety przeprowadzonej przez siebie w czteroletnich odstępach, porusza temat edukacji w zakresie przekładu języka migowego oraz kwestię wynagrodzenia za usługi tłumaczenia. Zwraca uwagę na potrzebę współpracy między środowiskami tłumaczy języków migowych a głuchych odbiorców ich usług.

Przykładem analizy na poziomie bardziej lokalnym jest artykuł Agnieszki Biernackiej *Współpraca Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego ze Stowarzyszeniem Tłumaczy Polskiego Języka Migowego: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość* poświęcony niemal dziesięcioletniej współpracy Instytutu ze Stowarzyszeniem Tłumaczy Polskiego Języka Migowego. Autorka, sama od niedawna prowadząca badania porównawcze nad przekładem w PJM i języku polskim, opisuje efekty podpisanego w 2011 roku przez ILS i STPJM porozumienia o wzajemnym wsparciu. Wymieniając i omawiając poszczególne formy współpracy, takie jak na przykład gościnne wykłady przedstawicieli STPJM w ILS, wspólne

obchody Dnia Tłumacza, współprowadzenie badań w obszarze tłumaczenia PJM, wskazuje na korzyści płynące z tej współpracy dla obu instytucji oraz na potrzebę dalszego jej rozszerzania.

Aleksandra Kalata-Zawłocka podejmuje temat badań nad przekładem języków migowych w ujęciu historycznym. W swoim artykule *Tłumaczenie języka migowego jako przedmiot badań naukowych* omawia etapy rozwoju badań nad przekładem języków migowych z perspektywy obszarów anglojęzycznych, głównie tych, na których ten rozwój się rozpoczął (Stany Zjednoczone). Bogatą historię badań translatorskich z takich krajów jak USA, Wielka Brytania czy Australia Autorka kontrastuje z osiągnięciami z okresu ostatnich kilkunastu lat na gruncie polskim.

Magda Schromová i Joanna Ciesielska w artykule *Tłumaczenie artystyczne – z czym to się je?* zapoznają czytelnika z różnymi formami tłumaczenia teatralnego, wskazując ich zalety i wady zarówno dla głuchych odbiorców, jak i dla zespołu aktorskiego. Następnie wyjaśniają, na czym polega przekład tekstów o charakterze artystycznym, ze szczególnym uwzględnieniem utworów teatralnych i muzycznych. Autorki podkreślają, że w przypadku tłumaczenia tekstów artystycznych niezmiernie ważne jest oddanie nie tylko ich warstwy słownej, lecz także emocjonalnej i muzycznej. Opisy teoretyczne Autorki wzbogacają o praktyczne rady dla tłumaczy języka migowego zainteresowanych przekładem sztuk teatralnych oraz utworów muzycznych.

Artykuł Małgorzaty Talipskiej *Realizacja praw językowych polskich Głuchych przez samorządy* dotyczy tego, w jaki sposób obowiązujące w Polsce regulacje prawne oraz różnego rodzaju rozwiązania administracyjne zapewniają osobom głuchym możliwość realizacji swoich praw językowych i komunikacyjnych. Autorka opisuje podstawy prawne korzystania przez użytkowników PJM z usług tłumaczenia oraz sposoby realizacji praw językowych osób głuchych, takie jak na przykład uzyskanie dofinansowania takich usług ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Autorka powołuje się przy tym zarówno na własne doświadczenia w korzystaniu z usług tłumaczy PJM i doświadczenia osób głuchych proszących o wsparcie Instytut Spraw Głuchych (ISG), jak również na wyniki przeprowadzonej w środowisku osób głuchych ankiety dotyczącej pozyskiwania dofinansowania na usługi tłumaczeniowe.

W artykule zatytułowanym *Rola profesjonalnego tłumacza języka migowego w zapewnianiu dostępności wydarzeń i transmisji* Monika Szczygielska omawia zagadnienia związane z dostępnością z perspektywy tłumacza PJM. W konkretny sposób wyjaśnia, jaką rolę odgrywa tłumacz w procesie zapewniania dostępności, jaką musi posiadać wiedzę w tym zakresie, jak powinna wyglądać relacja tłumacza z klientem chcącym udostępnić swoje wydarzenie. Dla zilustrowania swoich tez Autorka podaje wiele przykładów z własnej wieloletniej praktyki dostawcy usług dostępnościowych zarówno dla wydarzeń organizowanych na żywo, jak i transmitowanych online.

Tekst *Tłumacz polskiego języka migowego oczami klienta. Wpływ czynników zewnętrznych zaburzających odbiór komunikatów* autorstwa Moniki Kozub, Mateusza Bartczaka i Łukasza Stanka prezentuje wyniki badań eye-trackingowych przeprowadzonych w ramach projektu „Kultura w parze z informatyką kluczem do rozwoju gospodarki” na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Ich celem było zidentyfikowanie czynników utrudniających odbiór komunikatów w języku migowym. Zdaniem Autorów świadomość istnienia związku między ubiorem tłumacza, tłem za jego plecami, sposobem migania a mechanizmami percepcji wzrokowej osób głuchych może znacząco wpłynąć na podwyższenie jakości usług tłumaczenia języka migowego.

Dwa ostatnie artykuły powstały na podstawie warsztatów, które dla uczestników konferencji poprowadzili Damian Rzeźniczak oraz Dorota Ahsan z Małgorzatą Bezubik.

Artykuł Natalii Rudkiewicz i Damiana Rzeźniczaka *Emisja migowa* zapoznaje czytelnika z tytułowym pojęciem emisji migowej, która, jak twierdzą Autorzy, stanowi wizualno-przestrzenny odpowiednik emisji głosu. Na emisję migową składa się wiele czynników, określonych tutaj jako językowe i pozajęzykowe. Autorzy podkreślają ich znaczenie w tłumaczeniu na język migowy jako elementów zapewniających osobom głuchym poprawny i komfortowy odbiór przekładu. Podają też propozycje ćwiczeń poprawiających emisję migową. W artykule zatytułowanym *„Work-life balance”, czyli jak się nie wypalić w pracy tłumacza* Dorota Ahsan i Małgorzata Bezubik zwracają uwagę na potrzebę zachowania równowagi między życiem

zawodowym a prywatnym, zgodnie z koncepcją *work-life balance*. Wyjaśniają, że częstą przyczyną zaburzenia tej równowagi jest stres, jakiego tłumacze doświadczają w związku z wykonywaną pracą. Według przywołanej w artykule koncepcji wymagań-kontroli Dean i Pollarda (2001, 2013) stres wywołany różnorodnymi wymaganiami sytuacji tłumaczeniowych można zmniejszyć, stosując odpowiedni poziom kontroli.

Oddając niniejszy tom w ręce czytelników, odczuwam wielką radość oraz wdzięczność dla tych, którzy przyczynili się do jego powstania. Przepelnia mnie również dumą, bo jest on pierwszym zbiorem tekstów w całości poświęconym tłumaczeniu polskiego języka migowego. Mam nadzieję, że w tej różnorodności, jaką prezentują zebrane tu artykuły, czytelnik doceni tematy, które w ostatniej dekadzie zajmowały Autorów – badaczy i nauczycieli przekładu, tłumaczy i odbiorców ich tłumaczeń, działaczy na rzecz zwiększenia obecności przekładu PJM w słyszącym społeczeństwie. Życzę sobie i wszystkim, aby po kolejnej dekadzie funkcjonowania STPJM powstał następny tom podsumowujący dalsze osiągnięcia i etapy na drodze rozwoju tłumaczenia języka migowego w Polsce.

Aleksandra Kalata-Zawłocka

Warszawa, 28 września 2020 r.